

TALABALARDA LIDERLIK QOBILYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

¹Yunusaliyeva Nargiza
Ortiqboy qizi
²Sobirova Xusnidaxon
Sodiqjon qizi

¹QDPI Psixologiya kafedrası o‘qituvchisi
²talaba

Annotatsiya. Bugungi kunda jamoatchilik hayotida, ijtimoiy-iqtisodiy va texnologik rivojlanish jarayonlarida muvaffaqiyatga erishish uchun liderlik ko'nikmalari talab etiladi. Bu maqolada talabalarda liderlik qobiliyatlarini shakllantirish jarayonida ijtimoiy-psixologik omillarning roli va ularning o'ziga xos xususiyatlari yoritiladi.

Аннотация. Сегодня лидерские качества необходимы для достижения успеха в общественной жизни, в процессах социально-экономического и технологического развития. В данной статье будет освещена роль социально-психологических факторов и их специфика в процессе формирования лидерских способностей у учащихся.

Annotation. Today, leadership skills are required to succeed in public life, in the processes of socio-economic and technological development. This article will highlight the role of socio-psychological factors and their peculiarities in the process of forming leadership abilities in students.

Tayanch soʻzlar: jamiyat, oʻzaro munosabat, guruh, jamoa, liderlik qobiliyati, fiziologik omillar, psixologik omillar, intellektual va shaxsiy xususiyatlar, tadqiqot, buyuk shaxslar, fazilat, yosh liderlar.

Ключевые слова: общество, взаимодействие, группа, команда, лидерские качества, физиологические факторы, психологические факторы, интеллектуальные и личностные характеристики, исследования, великие личности, добродетель, молодые лидеры.

Key words: society, Interaction, group, community, leadership ability, physiological factors, psychological factors, intellectual and personal characteristics, Research, great personalities, virtue, young leaders.

Jamiyatda biz boshqalar bilan o‘zaro munosabatimiz uzluksiz ravishda rivojlanib boradi. Umumiy maqsadlarga ega bo‘lgan odamlar guruhlariga, jamoalarga birlashadilar. Asosan ilmiy adabiyotlarda yetakchilik qobiliyatini shakllantiruvchi omillar fiziologik (chiroyli tashqi ko‘rinish, ovoz, sog‘liq, yuqori ishchanlik va boshqalar), psixologik (shaxs sifatida xususiyatlari: mustaqillik, mardlik, ijodkorlik va boshqalar), intellektua va shaxsiy(tartiblilik, tashabbuskorlik, rostgo‘ylik,

moslashuvchanlik tasniflanadi. Liderlik qobiliyatini tadqiq qilish dastlabki tadqiqotlarda tarixda bo'lgan buyuk shaxslarini ommadan ajratib turadigan fazilatlarni aniqlashga harakat qilingan. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, rahbarlar vaqt o'tishi bilan o'zgarmagan noyob fazilatlarga ega shaxslar hisoblanadi. Shunga asoslanib, olimlar yetakchilik fazilatlarini aniqlashga harakat qilishdi, ularni qanday o'lchashni o'rganishdi va ulardan liderlarni aniqlashda foydalanishdi. Yosh liderlarni tarbiyalashda va ularni qo'llab quvvatlash O'zbekistonning bosh strategik maqsadi 2030-yilga borib 50 ta yetakchi mamlakatlar qatoriga kirishida muhim rolni o'ynaydi. Shu bois, insonlarning liderlik qobiliyatini o'lchash va ularga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlash hamda baholash bugungi kunda yosh avlod liderlarini shakllantirishda dolzarb masala hisoblanadi. Bizning tadqiqotimiz aynan talabalarda liderlik qobiliyatining shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarini tahlil qilishga yo'naltirilgan.

Ma'lumki, har qanday guruh, tashkilot, jamoada, bo'linmada tan olingan obro'-e'tiborga ega bo'lgan shaxs mavjud bo'lib, u mazkur tashkilotning faoliyatiga bevosita ta'sir o'tkazadi, bu o'zini boshqaruv harakatlari sifatida namoyon qiladi. Buni Amir Temurning "Azmi qat'iy, tadbirkor, hushyor, mard va shijoatli bir kishi mingta tadbirsiz va loqayd kishidan afzaldir", degan fikri ham tasdiqlaydi. Bugungi kunda biz bunday shaxslarni liderlar deb ataymiz. Lider so'zi inglizcha "leader" - yetakchi, boshliq, rahbar biror siyosiy partiya yoki tashkilotning rahbari, yo'l boshchisi ma'nolarini anglatadi. Liderlik (inglizcha: leader - yetakchi, boshlovchi so'zidan) - umumiy bir ishni bajarishda boshqalarning yordami va haraktini birlashtiruvchi ijtimoiy ta'sir jarayoni. Lider qanday xususiyatlarga ega bo'lishi kerak? Yetakchilikning ya'ni liderlikning asosiy xususiyatlari quyidagilar: mas'uliyatli va qiyin qarorlarni qabul qilish qobiliyati, ular uchun tegishli javobgarlikni o'z zimmasiga olish istagi;

Shaxsiy manfaatlar uchun emas, balki odamlarning umumiy manfaatlari va manfaatlari haqida qayg'urish; odamlarni butunlay ixtiyoriy asosda boshqarish qobiliyati; xarizma va tabiiy ta'sir kuchiga ega bo'lish; guruh tomonidan etakchiga bo'lgan ishonch va kuchli hokimiyat mavjudligi; xatolarni tan olish qobiliyati va mag'lubiyat uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olish, bundan shaxsiy xatolarni qidirish. Bir qarashda liderlik rahbarlik kabi ko'rinishi mumkin. Qisman to'g'ri, ammo ularning o'zaro farqli jihatlari mavjud. Birinchidan, lider har doim parda ortida va o'z-o'zidan aniqlanadi, rahbar esa rasmiy ravishda tayinlanadi. Ikkinchidan, rahbar u bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ma'lum bir guruh vakili bo'lib, yetakchi, aksariyat hollarda, guruhdan ajraladi. Uchinchidan, liderning asosiy sohasi - bu shaxslararo munosabatlar, rahbar esa rasmiy munosabatlardir. Ammo rahbarning ixtiyorida juda ko'p tashqi ma'lumotlar mavjud, qonuniy sanksiyalarni qo'llash mumkin, ya'ni u rasmiy shaxs. Ilmiy tilda guruhga kuchli va ta'sirchan ta'sir ko'rsatadigan rasmiy rahbar, ya'ni uning ta'siri pozitsiyaga bog'liq bo'lsa, "bo'ysunuvchilar" ga ta'sir qiladi. Norasmiy rahbar - bu kompaniyada egallagan joyidan qat'i nazar, yetakchilikni ta'minlaydigan shaxs. Uning harakatining mohiyati ijtimoiy bo'lib, u "izdoshlariga" qaratilgan bo'ladi. Yuqorida sanab o'tilgan xususiyatlar shaxsda yillar mobaynidagi tajriba va tug'ma iste'dod asosida shakllanib boradi. Liderlik qobiliyatini o'rganish 1950-yillardan rivojlanib boshladi. Liderlik tushunchasining mehnat taqsimoti va

ierarxiyaga asoslangan modeli Rosch va Cazatomonidan o'rganilgan. V.Velsor va Wrightlar liderlik qobiliyatiga darsdan tashqarifaoliyat turlari: sport, dam olish va ta'lim kabilarning ta'sirini tadqiq qilgan. Talabalar uchun liderlik standartlari dastlab 1986-yilda AQSHning Ta'lim standarti agentligi ishlab chiqdi. Kornives va Smedicklarning fikricha standartlarni qo'llash orqali talabalarning liderlik qobiliyatini samaraliroq o'lchash imkoniyati.

Talabalarda liderlik qobiliyatlarini shakllantirish uchun ularda erkin, mustaqil bo'lishlariga sharoit yaratib berishimiz kerak. Kreativ, ijodiy fikrlashga undashimiz kerak. Talabalarda liderlik qobiliyatini rivojlantirish uchun mamlakatimizda barcha sharoitlar yaratilgan. O'zbekiston Respublikasi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonuni "Ta'lim to'g'risida"gi onunlarda o'z aksini topganliida ko'rishimiz mumkin. Ushbu normalarni amalyotga tadbqiq etish yoshlarda liderlik qobiliyatlarini rivojlanishida muhim ro'l o'ynaydi.

ADABIYOTLAR

1. K.Turayev Yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlanmtirish. Yangilanayotgan jamiyatda yoshlarning ijtimoiy faolligi: muammo va yechimlari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi maqolalar to'plami.
2. Maxmutov M.I. Maktabda muammoli ta'limni tashkil etish. M., 1983 yil.
3. Matyushkin A.M. Fikrlash va o'rganishdagi muammoli vaziyatlar. M., 1984 yil.
4. Savenkov A.I. Ta'limga tadqiqot yondashuvining psixologik asoslari. M., 2006 yil.
5. Eich, D. (2008). A grounded theory of high-quality leadership programs: Perspectives from student leadership development programs in higher education. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 15(2), 176-187